

անիկա, և միևնույն ժամանակ կը յայտարարեն որ ինքն չապարհատ են ուրախութեամբ ստանձնելու անոր շինութիւնը և գործածելու դայն որպէս աղօթատուն իրենց համար:

Այդ գրաքննորդ կը պատմեն թէ ամէն շաբաթ երեկոյ արեւմտին՝ եկեղեցիին սեղանին դիմաց սեւ զգեստ հագած կ'ին մը կ'երևայ՝ մէկ ձեռքին մէջ բուրձառ առած, եկեղեցիին չորս կողմերը խոնկէ կը ծխէ և ապա կ'անհետանայ եկեղեցիին մէջ: Այս կ'ինը կը հաւատան որ Տիրամայրն էր:

Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ ձախակողմեան որմին մէջ կառուցուած է խորշ մը: ուր թաղուած է տուփ մը՝ որ կը պարունակէ Քառասուն Մանկանց ռակետիք-մասունքները: Իսկ խորշին յանդիման՝ որմին դուրսը ամրացուած կայ պղնձէ աղեղնաձև ճաճանջ մը, որուն վերի մասին վրայ կը գտնուին մոմակաշներ, ձաճանջին ճակատը փորագրուած է հետեւեալը. — «Յիշեցէ ճաճանջ դայս Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյն Պաղտատու — Պոլսեցի Դարբին Արքեպիսկոպոսին Ննջեցեւոցն»: Այլընչայտ է սոյն գրութենէն՝ որ ժամանակին Պոլսեցի Դարբին անուն արքեպիսկոպոսը վախճանք է Պաղտատու և կամ ալլուր, և այդ ճաճանջը շինք է իր ծանօթներէն մէկը ի յիշատակ անոր անմահութեան:

Նոյն պատին հաստատուած է երկաթեայ շղթայ մը՝ որուն ծայրը կը գտնուի երկաթեայ խողոր կտորաձև կեռ մը զոր կ'անցնեն խնդրարկուին վիզը ուխտ ընելու ատեն:

Հանգանակուած դրամով՝ Մեսրոպ վարդապետ կը սկսի իր բոլոր ջանքը տալ անոր կառուցման: Կիրակի օր մը երբ ան իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէ այդ նորակառոյց եկեղեցւոյն մէջ խոռոն ժողովուրդի ներկայութեան, քարոզ կուտայ թէ յետ պատարագի Քառասուն Մանկանց ռակետիքը պիտի դրուի եկեղեցւոյն դասը համբոյրի:

Միևնույն ատեն խիստ կերպով կը զգուշացնէ ժողովուրդը որ ունէ մէկը՝ համբուրելու ատեն չըլլայ որ կտոր մը այդ մասունքներէն իր լեզուին ծայրովը վերցնէ, որովհետև անոնք սուրբ են և օրինադանցը կը դառնայ համար:

Եւ հայ կնոջ մը անխոհմտ ընաւորութեանը քաջ տեղեակ ըլլալով՝ կը զգուշացնէ դայն այդպիսի բան մը ընելէ: Բայց խօսք մտիկ չընելով՝ այդ կ'ինը համբուրելու ժամանակ խոնկի կտոր մը իր լեզուին ծայրովը կը վերցնէ: Տուն դարձին լեզուն կը բռնուի և շատ շանցած կը մահանայ: Բայց այդ խոնկին կտորը իր մօտ չմնաց՝ իր սեփական տուփին վերադարձաւ դարձեալ մեծ հանդիսութեամբ:

Իսկ անկէ ետք նորոգութիւններ բազմիցս կատարուած են: Այսօր ալ նորոգութեան կը կարօտի ան: Պաղտատի հայ ազգային գերագոյն իշխանութեանց կը մնայ միջոցներ ձեռք առնել այդ թանկարժէք նաղարեան եկեղեցին նորոգելու:

Մինչև այսօր՝ բրիտանեայ, իսլամ և այլ ուխտաւորներ կ'այցեկնեն այդ հրաշափառ եկեղեցին որպէս ցանկատու քրքրալից: Եւ յաճախ ուխտաւորներ կը մեկնին եկեղեցիին սեմէն ժպտուն զէմքով և գոհունակ:

Պատրա

ՎԱՐԴԱՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

## ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

“ՀԱՅԵՐԳՈՒԹԻՒՆ,”

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԷԱՆ

ԳԱՀԻՐԷ, 1943

Գրախօսական մը չէ որ կ'ընենք այս հատորին վրայ, որ այդ փորձը կանուխէն արդէն անցուցած է անտարկիկ արժանաւորութեամբ, քառորդ դարէ ի վեր իր վրայ խօսեցուցած ըլլալով արեւմտահայ գրականութեան ամենէն ձեռնհաս գատողները և ուսումնասիրողները:

«Հայերգութիւն»ը կազմուած է մեծ բանաստեղծին նախորդ գիրքերէն, ինչպէս նաև հանդէսներու և թերթերու մէջ հրատարակուած և քիչ թիւով տակաւին լոյս չտեսած քերթուածներէն, տեսակաւորուած «Հայերգութիւն» և «Աստուածերգութիւն» երեսներով:

Հայրենիքի զգացումին և աստուածային զգայարանքին այս առնթերումը հատորին մէջ, աւելի քան ուշագրաւ և սիրելի կ'ընծայէ դայն, մեր օրերու ապաստուած և անազգային մտայնութեանց ընդմէջէն:

Քառասուն տարիներու եղափոխութիւն մը կայ այս երկու զգայնութեանց տակ և տրտում կ'նկրք մեր ճակատագրի խաղերուն և հարուածներուն: Թէքէեանը անհատապաշտ մըն է, ինքնեկ խորհող, որ ունի իրեն յատուկ աշխարհը, զոր կը գուշակորեն անհատի մը օրերը լեցնող երբեմն տրտում, երբեմն սաւառնող խռովքներ և թռիչքներ, շատ խորունկ թաղուած եսի մը, անձնականութեան մը նրբին ճամբաներովը վերբերուած: Այսպէս է որ իր «Հայերգութիւն»ը ըլլալով ձայնը, մրմունջը, կամ արցունքը տառապող մարդու մը կամ յուսացող հայու մը, է նոյն ատեն արտայայտութիւնը ատենցմէ անդին եղող աւելի բարձրորակ բանի մը, — մարդկային հոգիին —: Նոյնիսկ հաւաքական արժէքներու նկատմամբ այդ կեցուածքը, այդ ընկալչութիւնը որոշ չափով կ'ազդուի այս ներքին տրամայի կոծումներէն:

Եթէ Վարուժանի հայրենասիրութիւնը

արևոտ ու կարմիր զիւցազներգութիւն մըն է, հաւաքականութենէ եկած ու զանգուածներու խօսող, և Սիամանթոյինը՝ հերոսական ողբերգութիւն մը, Թէքէեանի համար իր ազգը՝ անցեալ, արժէք և սերունդ ըլլալուն չափ, անձնաւորեալ և ապրող իրականութիւն մըն է, և իր սողերը այդ անձնաւորութեան մութ կամ լուսաւոր, հերոսական կամ յուսակաւոր օրերու կենսագրումը կը փորձեն՝ սիրով և մտերմութեամբ:

Թէքէեանը կը նայի իր ցեղին այնպէս, ինչպէս մէկը պիտի նայէր մեծ անցեալով, բայց խորտակուած անձի մը՝ որ իրաւունքն ունի պարտադրելու ինքզինքը մեր սիրոյն և յարգանքին:

Միւս կողմէն «Հայերգութեան» մէջ կայ սրտառու լիստալ հայրենական զգացումին՝ կէս դարու ընթացքին պարզուած մէկէ աւելի վանտալականութիւններու ընդմէջէն: Հոն են մեր զարթոնքի սերունդին դուրգուերգին, սիրալառ ու խնթ տարփողը հայոց հայրենիքին, այնպէս ինչպէս անկա ճառագայթեց ԺԹ. դարու կէսերուն, մեր մռայլ ժողովուրդի հոգեղաշին վրայ:

Հոն է մեր յոյսերուն սկզբնական նահանջը, մեր Յեղափոխութեան անհաւասար ու անաւոր մարտնչումին խորհուրդը:

Հոն է մեր ողջակիզումը աշխարհի մէջ նմանը չտեսնուած անդթութեան մը իրրեւ հանդիսարան:

Հոն է մանաւանդ յետպատերազմեան տրտում, խեղամուտ, ինքնակեղծող պաշտամունքը բոլոր ոյժերուն, բոլորը մէկ արեգդիմող Խորհրդային Հայաստանի ներկայ իրաւ խորհուրդին ներսը:

Հոն է տակաւին պաշտամունքը մեր սրբանուն մարտիրոսներուն, հայ հանճարին և ոյժին, անոր Եկեղեցիին և լեզուին, ինչպէս տրտում և թեւակոտոր երազներուն: Իր մտածումը կը բացուի այս բոլոր խորհուրդներուն վրայ մարգարէ բանաստեղծի մը տրտմութեամբ: Եւ երբ այս բոլորէն վերջ կը զգայ ինք տարիներու մշուշն ի վար նահանջն իր ուժերուն, իր ոսկի պատրանքներուն և սէրներուն, խաչուող Աստուծոյ մը նման՝ խոնարհեցուցած գլուխը ուսերուն՝ անարցունք բայց հոգեհալ, կը սպասէ պղինձ երկինքներու բացման:

Նոյնքան ուշադրաւ և սիրելի է զիր-

քին «Աստուածերգութիւն» բաժինը. հոն ևս իւրաքանչիւր տողին վրայ նոյն սըրտանուէր և սիրող չեղտը կայ:

Եթէ մեր սրբազան հին քերթողները ի մտի ունին ամբողջական աշխարհը աստուածութեան, իր նուիրապետական բովանդակ սարուածքին մէջ, իսկ նորերը սուրբգրական բանաստեղծութիւնը իր սըրտանուէր կամ վսեմ դրուագներով, Թէքէեանի համար աստուածութիւնը այն գերադոյն առքն է (extase), որով կը լեցուի իր հոգին, ամէն անգամ որ վշտին ու տագնապներուն թափը դղրդէ իր էութիւնը, իրերուն, ձեւերուն, կիրքերուն անհասկնալի հակամարտութեանց զլմաց, որոնց տակը անզօր թռչունի մը նման դարեւով տառապէր է իր ժողովուրդը, աչքը միշտ վեր լոյսի ճամբուն, ուրկէ պիտի գայ, կուգայ, — իր հաւատքն է ասիկա — լուծումը այս ողբերգութեան:

Իր «Աստուածերգութիւն» իմացական խաղարկութիւն մը չէ, ոչ ալ հետորական զեղում. այլ այն զուսպ, բայց արդարապահովութիւնը, որով փաթթուած այս ժողովուրդը քալեր է իր դժոխքը, և ապրեր՝ իրեն չուրջը հիւստեած անաւոր եղեռնագործութիւնները ու չէ մեռեր, վասնզի կը հաւատայ:

Չենք փորձուիլ խօսելու այս քերթող իշխանին ստեղծագործական թէքնիքի և արժէքներու մասին. վասնզի մեծանուն և սիրելի բանաստեղծը, ինչպէս ըսինք, անցուցած է այդ փորձը, բարձրանալու համար խորհրդանշական արժէքի մը:

Գիրքով մեզի եկած զգացումներն եւ յոյզերը Թէքէեանին պատկանելուն չափ՝ կը պատկանին մեր ժողովուրդին: Այս կերպով մեզի մատուցուած այս տաղարանը՝ նուէր մ'ըլլալէ աւելի մեծանուն բանաստեղծի խռովքներէն, է վկայութիւնը, որ կ'անցնի անհատի մը սահմանը, տարածուելու համար չըջանին ու ատկէ անդին ամբողջ ցեղին:

Ե. Վ. Տ.